ڕێبەر لە سیستەمی دیموکراتیدا

بەشی یەک

هۆمەر قەرەداغی
بەڕێوەبەری پەروەردە
ستۆکهۆڵم/ سوید

پێشخان

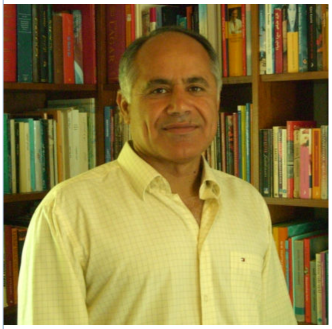

پرسی پاشەڕۆژی کوردستان ڕۆژ بە ڕۆژ گرنگتر و ئاڵۆزتر دەبێت. لە لایەک ویست و ئارەزووی خەڵکی کوردستان و لە لایەک هێزی دژایەتی دوژمنانی سەربەخۆیی خاکەکەی، وەک دوو هێزی دژ بە یەک بەرانبەر یەک وەستاون. لەم بارە ئاڵۆز وچارەنوسسازەدا ڕێبەرانی کوردستان ڕۆڵی گەورە و یەکلاکەرەوەیان هەیە. ئەم نوسینەم هەوڵێکە بۆ کردنەوەی دەرگایەک لە سەر پرسی ڕێبەر بە شێوەیەکی گشتی، بەو هیوایەی کە دەیان دەرگای تر لە سەر ئەم باسە گرنگە بکرێتەوە، چونکە بە داخەوە کتێبخانەی کوردی لەم بابەتەدا زۆر هەژارە.

ڕێبەری دیموکرات گوێ لە بێدەنگیش دەگرێت

چارەنوس و دواڕۆژی هەر نەتەوەیەک بە توانا و دیدی ئەو ڕێبەرانەی کە بەرهەمیان دەهێنێت، بەندە. ڕێبەرو دەستەی ڕێبەرایەتی دەبنە داڕێژەری ستراتیجی دوور و نزیک، دانانی ئاسۆی ڕووناک و ئاوات و ئامانجی ڕۆشن.

ڕێبەری دیموکرات لە سیستەمی دیموکراتیدا، لە هەر پلەیەکدا بێت، حکومی، حیزبی یا کەرتی تایبەت دەبێت کۆمەڵێ خەسڵەت و توانای تایبەتی تێدا بێت کە بتوانێت بەڕێوەبەرایەتی حکومەتەکەی، حیزبەکەی یا کۆمپانیا تایەتیەکەی پێبکات و لە لایەک کارەکانی ڕۆژانە بەڕێوە ببات و لە لایەکی ترەوە تازەگەری و پێشکەوتن لە کارەکاندا بکات.

سەرکەوتن و ژێرکەوتنی ڕێبەر لە سیستەمی دیموکراتیدا، بە شێوەی بەڕێوەبەرایەتی بۆ کارەکان، پێوانە دەکرێت. هەموو ڕێبەرێک شێواز و خەسڵەتی تایبەتی خۆی هەیە. زۆر ڕێبەر بە توانایە لەوەی کە بتوانێت کاردابەش بکات بە سەر ئەوانەی کە لە نزیکیەوە کاردەکەن و بەو شێوەش کاتەکەی خۆی بەکاردەهێنێت بۆ دانانی پلانی ستراتیجی تازەگەری و پێشکەوتن. ڕێبەری تر هەیە کە هەموو کارەکان لای خۆی دەهێڵێتەوەو کارێکی زۆری خۆی بە وردەکاریەکانەوە بە سەر دەبات. بەو شێوەیەش وردەکاری جێگە لە کاری ستراتیجی لێژدەکات. لە هەمان کاتدا ئەگەر ڕێبەر هەرخەریکی کاری ستراتیجی و درێژخایەن بێت، ئەوە دووردەکەوێتەوە لە وردەکاریەکان و مرۆڤی ئاسایی نابینێ.

ڕێبەری سەرکەوتوو ئەو ڕێبەرەیە کە بتوانێت هاوسەنگی لە نێوان قوڵبوونەوە لە وردەکاریەکان و ئاسۆ و ئامانجە دوورەکاندا دروستبکات. بۆ نموونە ڕێبەری قوتابخانەیەک دەبێت بزانێت ژمارەی پۆل و مامۆستا و قوتابیەکانی چەندە، دەبێت مامۆستاکان بناسێت و شارەزای لایەنەکانی توانا و لاوازییان بێت. بەڵام لە هەمان کاتدا دەبێت شارەزایی لە سەر سیستەمی دیموکراتی و پرنسیپە دیموکراتیەکان، کە کۆمەڵ بەڕێوە دەبات، هەبێت. دەبێت شارەزایی تەواوی لە بەها بنەماییە بەرزەکانی مرۆڤایەتیدا هەبێت، لەوانە بەرزڕاگرتنی بەهای مرۆڤ، سەربەستی تاکەکەس، یەکسانی ژن و پیاو،

بەرابەری مرۆڤەکان و سۆلیداریتی لە گەڵ ئەو قوتابیانەی پێویستیان بە یارمەتی هەیە. ئەو هاوسەنگیە دەبێتە هۆی بوونی دیدێکی هەمە لایەنە و سەرکەوتنی لە لایەک لە کاری ڕۆژانەو لە لایەک نوێخوازی و ریفۆرمدا.

ڕێبەری دیموکرات هەموو کارەکانی لە ژێر دەستی خۆیدا ناهێڵێتەوە، بەڵکو دەبێت بڕوای بە سیستەمی دامودەزگایی بێت. دەبێت باوەڕی وابێت کە دامودەزگاکان کاری خۆیان دەکەن و سیستەمەکە ڕێگا لە هەموو کارێکی لابەلا و گەندەڵی دەگرێت. ئەم بڕوایە لە سیستەمی پەرلەمانی و دامودەزگاییدا هەیە، ئەگەر نا، ئەوە بەدامودەزگایی کردنی سیستەمەکە یەکێکە لە کارەهەرەگرنگەکانی ڕێبەرودەستەی ڕێبەرایەتی.

توانای بڕیاردان، سەربەخۆیی و سەرکەوتویی سەرۆک و ڕێبەر دەردەخات. بزربوونی پرس و ڕاکردن و نەبوونی گوێگرتن، لە پتەوی و بنەمای بڕیارەکە کەمدەکاتەوە. ڕێبەری باش گوێگرێکی باشە. توانای هەیە گوێ لە بێدەنگی بگرێت، وشە نەنوسراوەکان ببینێت، دێرە نەنوسراوەکانی نێو دێرە نوسراوەکان بخوێنێتەوە. پێش بڕیاردان گرنگە ڕێبەر گفتوگۆی هەمە لایەنە لە گەڵ دەوروبەردا بکات و تەنیا گوێ لەوانە نەگرێت کە بەڵێ – وتەنین.

بەڵێ – وتەنیەکان زەرەرمەندترین گروپن لە بەردەم بڕیاری هەمەلایەنەی ڕێبەردا. نموونەی ئەو ڕێبەرانە زۆرن کە تەنیا بەڵێ– وتەنیەکان لە دەوری خۆیان کۆدەکەنەوە. لەبەردەم سەدام حسەین و هیتلەر و ستالین دا تەنیا بەڵێ – وتەنیەکان دەبینران و جێیان دەبۆوە. هەر ئەوانیش دەیان بڕیاری هەڵە یان دەدا کە زەرەرێکی ماڵوێرانکەر بوو بۆ وڵاتەکانیان.

هەڵبژاردنی کەسی گونجاو بۆ جێگای گونجاو ئەرکێکی گەورەی ڕێبەری دیموکراتە. کۆکردنەوەی هاوڕێ و ناسیاو لەدەوروبەری ڕێبەر کارەکان سست دەکات و نوێخوازی بوونی نامێنێت. توانای دەستپێشخەری و پێشکەوتن کەمدەبێتەوە و پەیوەندی جێگەی پرۆفیشوناڵ و بەتوانایی دەگرێتەوە.

چۆنیەتی چارەسەرکرنی ململانێ و بیروبۆچوونی جیاواز لە ڕێکخراوێکدا توانا و هێزی ڕێبەر دەردەخات. ڕێگەنەدان لە بیروبۆچوونی جیاواز ڕێکخراوەکە لە دیموکراتیەت و شەفافیەت دووردەخاتەوە، لە هەمانکاتدا ڕێگەدان بە گەورەبوونی ململانێ و پشتگوێخستنی گیروگرفت، کێشەکان گەورەتر و قووڵتر دەکاتەوە. ڕێبەری دیموکرات دەبێت توانای چارەسەرکردن و دۆزینەوەی هاوسەنگی هەبێت. ترسان لە بەرەوڕووبونەوەی بۆچوونی جیاواز یا چارەسەرکردنی بەبەکارهێنانی هێز، ڕێکخراوەکە یا دەزگاکە سست و لاواز دەکات و هەموو نوێخوازی و پێشکەوتنێک دەکاتە قوربانی بێدەنگی و زاڵبوونی ترس لە ناو تاکەکاندا.

ڕێبەردەبێت توانای هەبێت وزەو توانای نوێ بخاتە ناو شوێنی کارەکەیەوە. دەبێت تاکەکان هانبدات بۆ ئەوەی هەوڵبدەن بۆ ئامانجە سەرەکیەکان و هەمووکات ئاسۆخواستبن.

ئاسۆی ڕێبەر، ئاسۆی ڕێکخراوەکەیە. ڕوونی ئاسۆ لە ناو ڕێکخراوێکدا هەنگاوێکی گەورەیە بۆ دۆزینەوەی ستراتیجی گونجاو بۆ گەیشتن بە ئامانجە سەرەکیەکان.

لە قوتابخانەیەکدا گرنگە کە هەموو مامۆستاکان زانیاریان دەربارەی ئاسۆی بەڕێوەبەری قوتابخانەکە هەبێت. لە ڕێکخراوێکی سیاسیدا، دەبێت ئەندامان شارەزایی ئامانجی دوور ئاسۆی سەرۆک بن. لە تیپێکی تۆپتۆپێندا دەبێت یاریزانان بە وردی لە تاکتیکی داڕێژراوی ڕاهێنەر تێگەیشتبێتن و وتەکانی ڕاهێنەر ببێتە بزوێنەری هەموو تیپەکە.

کەسایەتی ڕێبەر و قورسایی ڕێنماییەکان دەبێت هێڵێکی سوور بێت و بەهەموو ڕێکخراوەکەدا بچێتە خوارەوە. ئەو ڕێبەرەی کە خاوەنی کەسایەتیەکی لاوازە، تەمەنی ڕێبەرایەتیەکەی لە سیستەمێکی دیموکراتیدا کورت دەبێت. کەسایەتی بەهێز دوورە لە بەکارهێنانی هێزو زەبروزەنگەوە. بەپێچەوانەوە، بەکارهێنانی زەبروزەنگ نیشانەی لاوازی کەسایەتیە. هەربۆیە تۆتالیترین سەرۆک لەکاتی دەستبەسەرکردن و گرتن و شکستیدا لاواز و ترسنۆک و خۆپەرستن. دادگایکردنەکانی ئەنفال و دوجەیل لاوازی و بێهێزی ڕێبەرە تۆتالیتێرەکانی ئێراقی دەرخست. ئەو ڕێبەرانە بە درێژایی بەشداربونیان لە بەڕێوەبردنی ئێراقدا هێزیان بەکاردەهێنا، ئەنجامەکەشی وڵاتێکی کەلاوەئاسا و میللەتێکی برسی لێکەوتەوە.

بڕیاردان

لە بڕیاردانا دەبێت ڕێبەر هەنگاوێک لە پێش ئەوانەوە بێت کە ڕێبەرایەتیان دەکات، بۆ نموونە بەڕێوەبەری قوتابخانەیەک دەبێت بیروبۆچوون و دیدی گشتبینی لە پێش مامۆستاکانی قوتابخانەکەیەوە بێت، ئەو پێویستیە بڕیاردان ئاسان دەکات. ڕێبەر کاتێک ڕێبەرایەتی دەکات کە ئاوڕی دایەوە لەدوایەوە خەڵک هەبێت. لە ڕێبەرایەتی کردنیا ئاوات و ئامانجی ڕوون و ئاشکرای هەبێت. لێڵی و نادیاری ئامانجەکان دوودڵی و بێباوەری دروستدەکات بە تایبەتی ئەگەر ڕێبەرایەتی ڕێکخراوێکی سیاسی بێت.

لەسەرخۆیی و هێمنی ڕێبەر لەکاتی ڕوودانی کارەساتی گەورەدا مەرجە بۆ بڕیاردانی بڕیاری ڕاست و چارەنوسساز. سەرلێشواوی ڕێبەر لەکاتی هەڵکردنی گێژەڵوکەیماڵوێرانکەردا کارەساتی لێدەکەوێتەوە کە لەوانەیە چارەسەرکردنی لەپاشەرۆژدا ئاستەنگ بێت.

هەموو بڕیارێکی گرنگ دەبێت ڕێبەر پێشکات بیر لە لایەنی لاوازو لایەنی بەهێزی بکاتەوە. هیچ بڕیارێکی گرنگ نیە کە تەنیا لایەنی باشەی هەبێت بەڵکو هەموو بڕیارێکی گەورە ئازاری لاوەکی لەگەڵ خۆی دەهێنێت، زۆرجار بڕیاری ڕاست لە ئایندەیەکی نزیکدا لایەنە گەشەکانی دەرناکەوێت بەڵکو زیاتر گرفتە تەمەن کورتەکان دەبینرێت. خۆڕاگری بەڕێوەبەر، ڕێبەر یا سەرۆک لەوکاتانەدا مەرجی سەرکەوتنی بڕیارەکەیە. هەموو بڕیارێک بەدواچوونی گەرەکە. هەڵنەسەنگاندنی بڕیار لەکاتی خۆیدا یا بڕیاری خراپی بەدوادا دێت یا گشتبینی وندەکات. بڕیاری ستراتیجی تەنیا لە لایەن سەرۆک، ڕێبەر و پێشەوای بیرفراوان و ئازاوە دەدرێت. مرۆڤی گەورە کار لەگەڵ پرسی گەورەدا دەکات، مرۆڤی بچوک بڕیاری ستراتیجی پێنادرێت.

ڕواننیەگەلی و گشتبینی مەرجی سەرەکین بۆ بڕیاردانی ستراتیجی. ڕێبەری بەتوانا هەمە لایەنبینە. بەبێ ئەو دیدە بڕیارەکان کاڵ و کرچ و ناتەواو دەبن. ئامانجەکان دوور دەخەنەوە و ئاواتەکان کاڵدەکەنەوە.

وردبینی و بیرکردنەوە خەسڵەتی گرنگی ڕێبەری باشن. بەڕێوەبەری کارگەیەک یا کۆمپانیایەک، بۆ ئەوەی بڕیارەکانی سوودبەخش بن، دەبێت وردبین بێت، لەماوەیەکی کەمدا سوود و زیانی پرۆژەیەک ببینێت. ئەگەر نا، ئاساییە کە ڕاوەستان لە بیرکردنەوە و دڵەڕاوکێ لە بڕیارداندا لە شەمەندەفەری سوودبەخشی پرۆژەیەکی گەورەی بەجێبهێڵێ .

ڕاوێژکردن بە دەستەی بەڕێوەبەری قوتابخانەیەک، ڕێکخراوێک یا کۆمەڵەیەک زامنی بڕیاردانێکی باش و جێبەجێکردنێکی سەرکەوتووە. هەموو بڕیارێکی تاکەکەس و دیکتاتۆریانە لە ئایندە دا ئەنجامێکی خراپی لێدەکەوێتەوە. ڕێبەری ئازاو وردبین خاوەنی توانایەکی گەورەی ڕاوێژکردن و گوێگرتنە. ڕاوێژکردن تاکاتی بڕیاردان مەرجن بۆ پەیداکردنی پشتیوان بۆ بڕیارەکان و ئاسانی جێبەجێکردنیان. لە هەمانکاتدا، چەند ڕاوێژکردن و گوێگرتن گرنگە ئەوەندەش گرنگە کە کاتی بڕیاردان هات، سەرۆک بەرپرسیارێتی وەربگرێت و ببێتە خاوەنی دەنگ و بڕیار. وەستان و دڵەڕاوکێ کاتێکی بەنرخ لە

دەستدەدات. ڕێبەری وردبین دەزانێت کەی کاتی ڕاوێژکردنە و کەی کاتی بڕیاردان. دۆزینەوە و بینینی کاتی گونجاو لە خەسڵەتە پێویستیەکانی ڕێبەری گەورەن.

ڕوونکردنەوە و شیکردنەوەی بناغەی بڕیار لە ئەرکەکانی ڕێبەری دیموکراتە. ڕێبەری گەورە پیداگۆکێکی بەتوانایە. خاوەنی بەهرەیەکی تایبەتە لە شیکردنەوەو ڕوونکردنەوەی بارودۆخی سوبێکتیڤی و ئۆبێکتیڤیە. شیتەڵکردنەوەی هێمنانەی هۆکارەخۆییەکان و دەرەکییەکان لە پێش بڕیارداندا، لە ڕێزی بڕیارەکە لە ناو دەستەی بەڕێوەبەرایەتیدا زیاد دەکات.